

Til statsråd Torbjørn Røe Isaksen,
Det kongelige kunnskapsdepartement,
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Oslo 1.02.16

Aktiv påmelding til gudstjenester

Utdanningsdirektoratet endret før jul 2015 sine anbefalinger når det gjelder å la elever delta i religiøse aktiviteter i skoletiden. Tidligere skulle det meldes fritak fra å delta, mens direktoratet nå anbefaler aktiv påmelding både til den religiøse aktiviteten i andres regi og til skolens eget alternative opplegg.

Vi mener dette er en fornuftig endring som tydeliggjør hva som skjer henholdsvis i skolens regi, og hva som skjer i regi av et trossamfunn. Samtidig åpner det for at de ulike alternativene presenteres på en likeverdig måte, noe vi har erfart ikke alltid har vært tilfelle så langt. Skolen skal møte alle sine elever på en likeverdig måte og ikke ta for gitt noen livssynsmessig tilhørighet til majoritetens trossamfunn.

Endringen har imidlertid avstedkommet en debatt i etterkant, og vi har registrert at Kirkerådet i Den norske kirke nå har henvendt seg til departementet, i tillegg til at flere kommuner har tatt til orde for å se bort fra anbefalingen.

Kirkerådet hevder at den endrede anbefalingen «bryter med den etablerte forståelsen om at skolegudstjenesten er en del av det generelle kulturelle arbeidet ved skolen begrunnet i læreplanen, og som sådan en del av skolens aktiviteter.» Påmelding vil skape tvil om at skolegudstjenesten er en del av skolens arbeid og får den til å fremstå som et livssynsalternativ i skoletiden – og ikke som en del av skolens pedagogiske tilbud.

Kirkerådets argumentasjon er problematisk på mange måter, og utydeliggjør at skolen og Den norske kirke er to helt forskjellige instanser med helt forskjellig mandat. Skolen skal være en inkluderende opplæringsinstitusjon for elever med ulik livssynsmessig tilhørighet, mens Den norske kirke er et trossamfunn som ivaretar sine medlemmer.

Det kan i Kirkerådets utlegning høres ut som om gudstjenester nærmest er en obligatorisk del av skolens virksomhet, mens det uvegerlig er noe som skjer i regi av trossamfunnet Den norske kirke.

På kirken.no står følgende å lese om hva en gudstjeneste er:

«Gudstjenesten er det viktigste møtestedet for de kristne. Det er stedet der de kristne blir synlig som en menighet; et fellesskap av mennesker som deler troen

på Gud og Jesu Kristi oppstandelse. Det er et sted der mennesker møter hverandre og sammen trer frem for Gud.»

Denne aktiviteten er i kjølvannet av dommen i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen ikke tillatt i skolens religionsfag, mens den altså fortsatt er akseptert som noe en skole kan invitere sine elever til delta på. Det er opp til skolens pedagogiske ledelse å vurdere dette, og altså ikke noe Den norske kirke kan kreve med støtte i læreplan eller formål for skolen.

Som det heter i retningslinjene:

«Skolen kan gjennomføre gudstjenester som en del av sin generelle kultur- og tradisjonsformidling. Gudstjenesten kan ikke være en del av (K)RLE-faget.»

Stålsett-utvalget presiserte i sin utredning av temaet at det ikke er slik at gudstjenesten skjer i skolens egen regi:

«Utvalget vil imidlertid påpeke at skolen ikke kan gjennomføre gudstjenester slik Utdanningsdirektoratet skriver i sitt rundskriv. En gudstjeneste kan bare gjennomføres av et trossamfunn, Den norske kirke eller andre. Selv om mange, også barn kan velge å forholde seg til en gudstjeneste som observatør, er en gudstjeneste grunnleggende sett religionsutøvelse, og deltakelse i slik utøvelse må grunnleggende sett være frivillig for barnet, eventuelt bestemt av barnets foreldre. Spørsmålet må da være om skolen skal åpne opp for at barn i skoletiden deltar i religionsutøvelse i regi av trossamfunn.»

I utvalget var det ulike oppfatninger om dette. Et flertall mente det fortsatt burde være adgang for skolene til å takke ja: «Forutsetningen må da være at det tilstrebes en likebehandling av ulike trossamfunn, slik at også andre trossamfunn kan invitere skoleelever til å delta ved markeringer av ulike høytider.»

Men både flertall og mindretall var hjertens enige om en ting – aktiv påmelding var riktig og en viktig endring.

Flertallet sier om dette: «Disse medlemmer vil videre understreke at deltakelsen må være basert på et aktivt valg mellom likestilte alternativer.»

Og mindretallet: «I den grad Den norske kirke og eventuelt andre tros- og livssynssamfunn fortsatt inviterer til gudstjenester, bør skolene i større grad vurdere om det kan forsvares å takke ja fra skolens side. Målsettingen må være å ivareta alle elever på en mest mulig likeverdig måte når det gjelder slike tilbud. Dersom en skole ut fra en slik vurdering finner å takke ja, må det kreves aktiv påmelding fra de hjem som ønsker at barnet deltar, og fra større barn også fra barnets selv, og skolen må tilby gode alternativer for de elevene som ikke er påmeldt.»

For ordens skyld gjengis både flertalls- og mindretallsposisjonen i utvalget i sin helhet.

Flertallet:

«Utvalgets medlemmer Breistein, Fjellheim, Haugland, Kaur, Leirvik, Reikvam, Skjælaaen, Stålsett, Sultan og Tumidajewicz vil tilrå at dette fortsatt skal være

mulig. Forutsetningen må da være at det tilstrebes en likebehandling av ulike trossamfunn, slik at også andre trossamfunn kan invitere skoleelever til å delta ved markeringer av ulike høytider. Disse medlemmene vil videre understreke at deltakelsen må være basert på et aktivt valg mellom likestilte alternativer. Skoleavslutninger bør, slik Utdanningsdirektoratet vektlegger, være samlende, og det vil derfor ikke være naturlig å ha en avslutning i en livssynsregi som ikke inkluderer alle elevene. Skolegudstjenester bør dermed ikke ha karakter av semesteravslutning.»

Mindretallet:

«Utvalgets medlemmer Bernt, Hompland, Melby, Sandvig og Strand legger vekt på at en gudstjeneste er en kirkelig, religiøs handling basert på aktiv oppslutning fra dem som deltar. Dette er etter disse medlemmers oppfatning ikke en aktivitet som hører hjemme i en fellesskole for barn fra hjem med ulike livssynsmessige oppfatninger. Videre vil disse medlemmer peke på at det bare er Den norske kirke som er tilstede i alle norske kommuner med ansatte og bygninger. Forestillingen om at likeverdighet er ivaretatt ved at også andre kan invitere elevene til religiøse handlinger, er dermed ikke reell, og det å opprettholde praksisen med skolegudstjenester vil innebære å videreføre en indirekte diskriminerende ordning. Disse medlemmer vil vise til at gudstjenester ikke er akseptert som en aktivitet i faget som ivaretar undervisning om religion og livssyn, og dette bør være avgjørende også for rammen av skolens øvrige aktiviteter.

I den grad Den norske kirke og eventuelt andre tros- og livssynssamfunn fortsatt inviterer til gudstjenester, bør skolene i større grad vurdere om det kan forsvares å takke ja fra skolens side. Målsettingen må være å ivareta alle elever på en mest mulig likeverdig måte når det gjelder slike tilbud. Dersom en skole ut fra en slik vurdering finner å takke ja, må det kreves aktiv påmelding fra de hjem som ønsker at barnet deltar, og fra større barn også fra barnets selv, og skolen må tilby gode alternativer for de elevene som ikke er påmeldt.»

Det har vært kritisert at endringen i Utdanningsdirektoratets retningslinjer ikke har vært ute på høringen, men det har tematikken strengt tatt vært, som del av Ståsett-utvalgets utredning. Både Barneombudet, Utdanningsforbundet og IKO sluttet seg i likhet med Human-Etisk Forbund til forslaget om aktiv påmelding da NOU 2013: 1 Det livssyns åpne samfunn var ute på høring. Den norske kirke ved Kirkerådet sa seg i samme høring fornøyd med de da gjeldende retningslinjer.

Fra Barneombodets høringssvar:

«Barneombudet har i den seinare tida motteke mange meldingar frå urolege foreldre som fortel om at Den norske kyrkja har ein altfor stor plass i skulekvardagen til barna. Meldingane dreiar seg om skulegudstjenestar, men også om andre ting som bordbønn, gjesting fra prestar i skuletida som driv med forkynning, og bruk av skuletida til konfirmasjonsundervisning. Barneombudet meiner at alle desse aktivitetane strir mot formålet med opplæringslova om at opplæringslova skal «gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einkilde

si overtving.» Ein slik overrepresentasjon av den største religiøse institusjonen i landet er ikkje heldig.

Barneombodet er altså einig med mindretalet i utvalet, og vi meiner at ordninga med skulegudstjenestar bør avviklast. Det er ingen reell valfridom for andre religiøse samfunn til å ha ei liknande avslutning dei fleste andre stader i landet og ei slik forkynning som finn stad i ei gudstjeneste bør ikkje gjerast i skuletida.» Dersom ordninga med skulegudstjenester blir vidareført, er Barneombodet einig med mindretalet i utvalet. I staden for fritak frå skulegudstjenester, bør det vere ei aktiv påmelding. Vidare må alternativet til skulegudstjeneste vere attraktivt og godt.»

Fra Utdanningsforbundets høringssvar:

«Utdanningsforbundet legg til grunn at ei gudstjeneste inneber religionsutøving basert på aktiv oppslutning frå dei som deltek og at skulegudstjenester til vanleg inneber aktiv medverknad fra elevane i kyrkja sin liturgi.

Utdanningsforbundet meiner at ein inkluderande fellesskule med elevar frå heimar med ulike oppfatningar knytt til religion og livssyn ikkje bør delta på skulegudstjenester. Denne vurderinga vert styrkt av at gudstjenester ikkje kan inngå i RLE-faget i grunnskolen der deltaking som observatør på gudstjenester ville kunne ha vore meir naturleg.

Utdanningsforbundet støttar mindretalet i utvalet når dei peikar på at tanken om likeverd mellom ymse trus- og livssynssamfunn ikkje vil vere reell når det berre er Den norske kyrkja som er til stades i alle norske kommunar. Ei vidareføring av ein praksis med skulegudstjenester i regi av Den norske kyrkja vil såleis kunne oppfattast som ei stadfesting av ei diskriminerande praksis.

Utdanningsforbundet støttar utvalet i at ei eventuell vidareføring av dagens ordning må ha aktivt val mellom likestilte alternativ som premiss og «at det tilstrebes likebehandling av alle trossamfunn.» Utdanningsforbundet vil samstundes presisere at det er utfordrande å etablere likestilte alternativ, og at skulegudstjenester kan føre til stigmatisering og motverke god inkludering.»

Fra IKOs (Kirkelig pedagogisk senter) høringssvar:

«Elevane skal lære om en tradisjon som har preget samfunnet og har røtter langt tilbake. De lærer bedre og mer variert gjennom autentiske opplevelser. En gudstjeneste kan gi elevane større forståelse for og bedre kjennskap til det kristne innholdet i høytidene. Dersom vi ønsker et livssynsåpent samfunn der religion har en naturlig plass i det offentlige rom, ville det være et paradoks å stenge rommet for skulegudstjenester.

På samme måte som vi ikke kan lære barn om samfunnet vårt og dets historie uten at kulturelle uttrykk og tradisjon er en naturlig del av bildet, kan vi heller ikke snakke troverdig om samfunnet i dag, uten å vektlegge andre religioner og livssyns naturlige plass. IKO mener det ville være en styrke for skolen om den inviteres til andre religioners hellige rom, og til livssynsnøytrale forsamlingssteder for å delta i gudstjenestelige og andre kulturelle samlinger. Dette ville være en pedagogisk mulighet til å lære om hverandre, og forstå hverandre, både det som

er likt og det som er ulikt. Her har skolen en sentral rolle i det livssynsåpne samfunn og nettopp det er bakgrunnen for vår innstilling:
IKO støtter utvalgets flertalls tilråding om at det fortsatt skal kunne avholdes skolegudstjenester, og at deltakelsen må være basert på aktivt valg mellom likestilte alternativer.»

Vi oppfordrer statsråden om å stå fast på og tydeliggjøre Utdanningsdirektoratets råd om å anbefale aktiv påmelding til religiøse aktiviteter dersom slike skal kunne gjennomføres i skoletiden.

Endringen har vært utredet av det offentlige utvalget som ble bedt om å bidra til en helhetlig religions- og livssynspolitikk og har faglig og livssynspolitisk støtte. Det vises også til Gunnar Neegaard og Olav Hovdelien ved lærerutdanningen på HiOAs analyser og anbefalinger i artiklene «Gudstjenester i skoletiden» (trykket i Utdanningsforbundets tidsskrift *Bedre skole* 2014, ss 58 – 63) og «Gudstjenester i skoletiden – rektorenes dilemma» (trykket i *Norsk pedagogisk tidsskrift* 2014, nr 4, ss 260 – 270).

Med vennlig hilsen
Human-Etisk Forbund

Kristin Mile
Generalsekretær